

Vikingetidstekstiler

Nye opdagelser fra gravfundene i Hvilehøj og Hørning

Af ANNE HEDEAGER KRAG OG LISE RÆDER KNUDSEN

I året 826 lod den danske konge Harald Klak og hans hustru sig døbe ved den frankiske kejser Ludvig den Frommes (814-840) hof i Mainz. Harald levede på det tidspunkt i eksil, og det menes at han kontaktede Ludvig den Fromme, idet han ønskede en aftale om militær hjælp til tilbageerobring af sit rige. Hele højtideligheden blev skildret på latin af munken Ermoldus Nigellus i digtet om »Kong Haralds dåb«. Skønt digtet ikke er førsteklasses digtning, hverken hvad angår det latinske sprog eller formen, har det historisk interesse, da det synes at være pålideligt. Digtet, der blev oversat til dansk i 1886 af Hans Olrik, fortæller om den danske konge og hans hustrus dræfter, som de fik foræret af Ludvig den Fromme og hans hustru Judith efter dåben:

»Først en Kjortel af Purpur, baldyret med kostbare Stene
rundt om en Bræmme af Guld furede Randen med Pragt;

...
Kæder af Guld omslutter hans Arme, desuden til Lænden
slutter et Bælte sig fast, rigt baldyret med Kunst;

...
og paa hans brede Ryg der straaler en Gyldenstykskappe,
medens paa Haanden han har Handsken, saa blændende hvid.

Judith, Kejserens Frue, desuden ogsaa hans Hustru
lignende Prydelser gav, mangen en udmærket Skat,
nemlig en Gyldenstyksklædning, med herlige Stene baldyret,
som kun Minerva den sy kan med sin snildrige Kunst;

...
Halsen pryder en bøjelig Kæde af Guld, som er flettet,
medens Armbaandet tæt slutter sig om hendes Arm;
men over Hofterne sidder et Bælte med Guld og med Stene,
dertil et guldvirket Slør fra hendes Skulder gaar ned.«

Der skal tages højde for, at oversættelsen er præget af datidens sprogbrug, der kan forekomme utidssvarende i dag. Det fremgår af digtet, at Harald har været iført en purpurfarvet tunika, der er pyntet med guldbånd og ædelstene, om livet bærer han et bælte, og han er iført en gyldenstykskappe, hvormed der menes en guldbroderet silkekappe. Haralds hustru er ligeledes iført en guldbroderet silkedragt, desuden bærer hun et guldindvirket slør, bælte og armbånd. Det er kostbare dræfter, som er byzantinsk inspirerede. I årene 800 til 1200 var byzantinsk mode toneangivende i hele Europa, og især ved de frankiske og senere ottoniske hoffer i Vesteuropa indførtes fornemme dragtdetaljer fra det byzantinske rige.

I øvrigt menes Harald Klaks grav at være identificeret. I en rig bådkammergrav i Hedeby er formentlig gravlagt en konge og hans to væbnere eller mundskænke. Dateringer af bådkammergraven viser, at kongen kan være Harald Klak. Graven er ved nye analyser dateret til perioden mellem 830 og 850, og af skriftlige kilder fremgår det, at Harald Klak er død omkring 845. I bådkammergraven i Hedeby blev ikke fundet tekstiler, men et rigt gravudstyr, deriblandt et karolingisk bælteudstyr, vidner om kontakter til frankerne.

Derimod opbevares i Nationalmuseets magasiner nogle æsker med tekstilfragmenter fra to vikingetidsgrave i det tidligere Randers Amt, den ene er fra Hvilehøj, udgravet i 1880, og den anden fra Hørning, udgravet i 1960. Tekstilerne fra disse to gravfund er aldrig blevet analysert tilbundsgående, da man anså dem for at være for dårligt bevarede til videre undersøgelser. Udviklingen af nye undersøgelsesmetoder, kombineret med røntgenoptagelser af guld- og sølvtråde, afslører imidlertid nu et stort antal tekstiler, der peger på en europæisk indflydelse, nogle endda fra byzantinske væveværksteder.

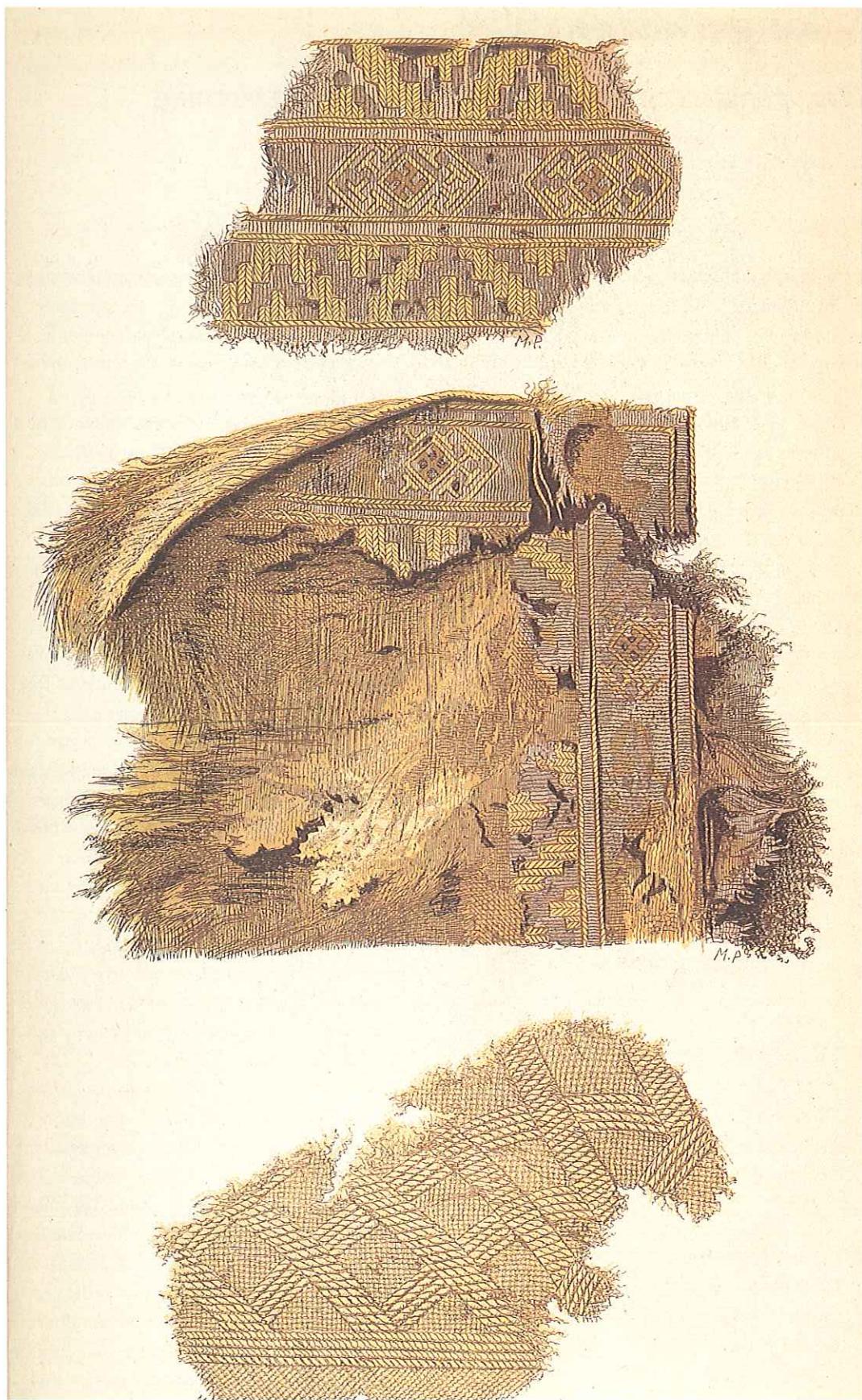

Fig. 1. Hvilehøj-tekstilerne,
tegnet af Magnus Petersen
1880.

The Hvilehøj textiles,
drawn by Magnus Petersen
in 1880.

Et eksempel på røde silketekstiler og brikvævede bånd med guld- og sølvtråde kendes også fra Mammen-graven i det tidligere Viborg Amt. I vikingetidsudstillingen på Nationalmuseet findes en rekonstruktion fra 1992 af Mammen-dragten, og den er omtalt i Nationalmuseets Arbejdsmark 1992. Nye analysemetoder af selv ganske små tekstilfragmenter har således afsløret, at guld- og sølvtråde forekommer langt oftere end hidtil antaget i tekstiler fra vikingetid. Desuden har man konstateret silke fra to kvindegrave, Hvilehøj og Hørning, i det tidligere Randers Amt, begge er fra slutningen af 900-årene. I samme grave forekommer tekster, der tilsyneladende er farvet med røde og blå farver. Senest har Kulturhistorisk Museum i Randers i efteråret 1998 ved udgravnning af en gravplads fra vikingetid, Enghøj ved Randers, optaget guldtråde og brikvævning med metaltråde. Fælles for grave med de nævnte tekster er, at det i øvrigt er rigt udstyrede grave. I flere tilfælde er det vognfadingsgrave i høje, hvilket er en gravskik i 900-årene, som antyder, at den gravlagte har haft en høj status i samfundet. Endelig er der kristne elementer at spore i gravene. I Hvilehøj er der en uldvævning af meget fin kvalitet, hvori der er en mønstervævning med et kors, og i Hørning har et af båndene kantet et tyndt uldstof, der opfattes som et slør. Såvel korsmotivet som sløret sættes i forbindelse med kristen indflydelse. Det samme gør oftest vognfadingskikken, som desuden næsten altid er en gravform for kvinder. Det nye fund fra Enghøj er med til at understrege, at der har været flere grave med kostbare tekster i Randers-området. I samme område er et stort antal runesten fra vikingetiden registreret, hvilket bekræfter, at området i denne periode har været magtfuldt.

I Nigellus' digt om kong Haralds dåb nævnes gyldenstyksklædning både i kongens og i dronningens dragt. Derved forstås silkeklaede, hvor den indvædede guldtråd er stærkt fremtrædende. I den norrøne litteratur er silke med guldtråde ligeledes omtalt, blandt andet i Laksdæla Saga, hvor Bolli efter hjemkomsten fra den byzantinske hovedstad Konstantinopel havde fået en sådan smag for pragt, at han ikke ville bære andre klæder end dem, der var fremstillet af skarlagensklaede, herved forstås

rødt klaede, eller guldbroderet silke. »Bolli var svá mikill skartsmadr, er hann kom út ór besí, at hann vildi engi klaedi bera nema skarlatsklaedi ok pellsklaedi.« Ved *pellsklaedi* forstås »päll«, som er det nordiske ord for kostbar silke. Ordet kendes fra teksten »Drømde:mik:en:drøm:i:nat:um:silki:ok:aerlik:pael«. Teksten ledsages af en af de ældste kendte nordiske melodier, og den er nedskrevet omkring 1300-årene. Således menes gyldenstyksklædning at have været kendt helt tilbage til 800-årene som beskrevet ved kong Haralds dåb i år 826, videre i vikingetiden og op i middelalderen.

Gravene Hvilehøj og Hørning adskiller sig fra de øvrige kendte grave fra vikingetiden ved at indeholde et stort antal tekster, der peger på en europæisk indflydelse. Disse tekster er aldrig blevet analyseret tilbundsgående. Nu - mange år efter udgravningerne - er det ved hjælp af en donation fra Dronning Margrethe II's Arkæologiske Fond blevet muligt at analysere resterne af de sølv- og guldindvirkede brikvævede bånd.

Hvilehøj blev udgravet i 1880 af arkæologen Conrad Engelhardt og tegneren Magnus Petersen fra det daværende Oldnordisk Museum i København, i dag Nationalmuseet (fig. 1). De samarbejdede med amatørarkæologen Fritz Uldall fra Randers. Graven indeholder formentlig en kvinde, der blev gravlagt i en vognfading i en høj. Ud over de meget ødelagte, men udsøgte tekster, var der et dragtsmykkeudstyr, der antyder forbindelser med det kristne Europa. Foran sig på brystet bar kvinden to rækker perler, i den nederste række var en tysk mønt præget under Otto I's regeringstid (936-973). Interessant er, at Uldall har registreret, hvorledes mønten var placeret i en lille cirkel omgivet af perler. Sådanne vedhæng, der nærmest hang ned fra en kæde som medaljon, var karakteristiske i byzantinske dragtsmykker. (fig. 2).

Båndet fra Hvilehøj-graven består af 12 fragmenter, som i de fleste tilfælde er bevaret som en stiv skorpe, hvor båndet ligger øverst, og andet tekstil, pelsværk og nedbrudt organisk materiale danner flager herunder. Båndet har oprindeligt været vævet af silke-, guld- og sølvtråde samt en tråd i et materiale, som er nedbrudt og forsvundet efter de mange år i jor-

men den næreste af disse udgørte en lille birkel, i hvis Mittpunkt Mønten låaet. Øreringen var altså en træbåndes. ^{Reporte} Fig. erindrer, at hvænde af Perlene i den øverste ^{2.} Pakke var med Guldfolie, hvilket

den. Det har nok været en tråd fremstillet af hør- eller måske nældefibre. Båndet er brikvævet, det vil sige, at man har anvendt små firkantede træplader med et hul i hvert hjørne som båndvæv (fig. 3). Oven på en enkel bundvævning har man lagt sølv- og guldtråd under vævningen og en farvet silketråd er ført på tværs af trenden i et mønster også under vævningen. Søvet er nu så nedbrudt, at det har dannet et grællilla pulver hen over båndet. Da der også mangler en del tråde, de tråde, der formodentlig har bestået af hørfibre, er det meget vanskeligt at analysere fundet (fig. 4). Derfor blev fundet røntgenfotograferet på Nationalmuseets Bevaringsafdeling, og her viste det sig, at båndets sølv- og guldtråde tydeligt trådte frem på billederne.

Båndet har været 1,7 cm bredt og er vævet med 37 brikker, hvori der har været 4 tråde i hver. Der har altså været 148 tråde i trenden i alt, men deraf har der kun været silke i 6 brikker. Resten er erstattet af hor, hvor sølvtråden dækker, og derfor ses erstatningsmaterialet ikke i det færdige bånd. Der er ikke lavet farveanalyser på båndet, men i mikroskop er der forskellige nuancer at se. Det antages, at kanten af båndet har været blå og mønstrenes røde, hertil kommer meget sølv og lidt guld.

Materialerne i båndet er ikke analyseret,

men under mikroskop kan man se, at de beværede trendtråde er blanke, to-trådede og kun let tvundne. Kun silke har så lange fibre, at det kan holde som trend, når det ikke er hårdt tvundet. Desuden er trådene meget tynde. Sølv- og guldtrådene er begge såkaldte lahntråde, det vil sige en ganske tynd strimmel sølv/guldfolie, som er omviklet en kerne oftest af silke.

Mønstrene på båndet er forskellige udgaver af rhomber med mæandermotiver og i nogle tilfælde med et guldmotiv i midten (fig. 6a + 6b), andre motiver er for dårligt bevarede, til at mønstret kunne optegnes.

På Magnus Petersens tegning fra 1880 (fig. 1) ses i det øverste fragment i midten det brikvævede bånd. På begge sider af båndet er et mønstret bånd, der ved de nyeste undersøgelser under mikroskop er registreret som silke. Mønstret silke er uhyre sjælden i danske vikingetidsfund. Ud over et lille fragment i Mammengraven kendes intet videre ikke andre eksempler end fra Hvilehøj. I Hvilehøj ser det ud til, at silkestrimler er påsyet et stykke stof. På fig. 1 ses endvidere i midten et hjørnefragment, yderst er der et brikvævet bånd, dernæst det mønstrede silkebånd. Mønstret silke i Europas tidlige middelalder (fra omkring 500-årene) kan oftest henføres til de byzantinske væve-

Fig. 2. Hvilehojs perler i opsætning registreret ved udgravnningen. (Uddrag af brev fra F. Uldall til J.J. A. Worsaae, Oldnordisk Museum 6.6.1880.)

The Hvilehøj beads.
Assembled as recorded during excavation.

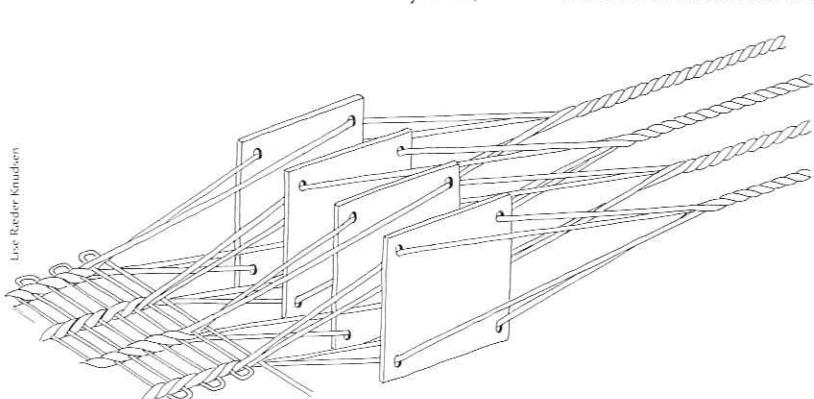
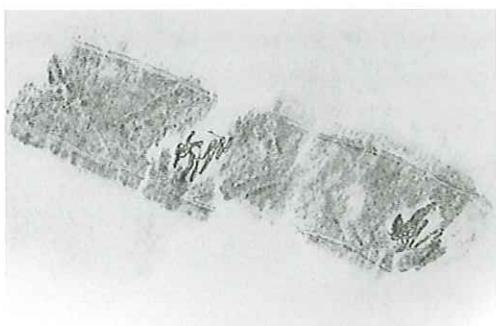

Fig. 3. Principippet i brikvævning. Små plader, oftest af træ med et hul i hvert hjørne, udgør væven. Man trækker tråde igennem alle hullerne, binder den ene ende af trenden til sit bælte og den anden til et fast punkt. Brikkerne kan nu drejes om en vandret akse og en islætstråd føres igennem skellet. Hermed fås et bånd, hvor trendtrådene 4 og 4 er snoet sammen. Der kan laves mange forskellige typer mønstre med denne metode.

The principle of tablet-weaving.

Fig. 4. Et fragment af brikvævet solvindvirket bånd med enkelte guldtråde fra Hvilehøj.

A fragment of a tablet-woven silver-brocaded band with a few gold threads from Hvilehøj.

Birthe Gottlieb

Fig. 5. Røntgenoptagelse af samme frag-
ment. Solvtrådene ses som de mange
tværgående, grå linjer, og der er to guldtråde
i midten af hver sit motiv.

X-ray of the same fragment. The silver threads can be seen as the many transverse grey lines, and there are two gold threads each in the middle of its own motif.

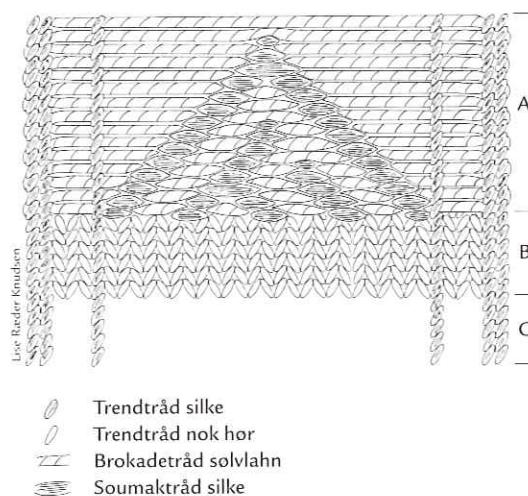
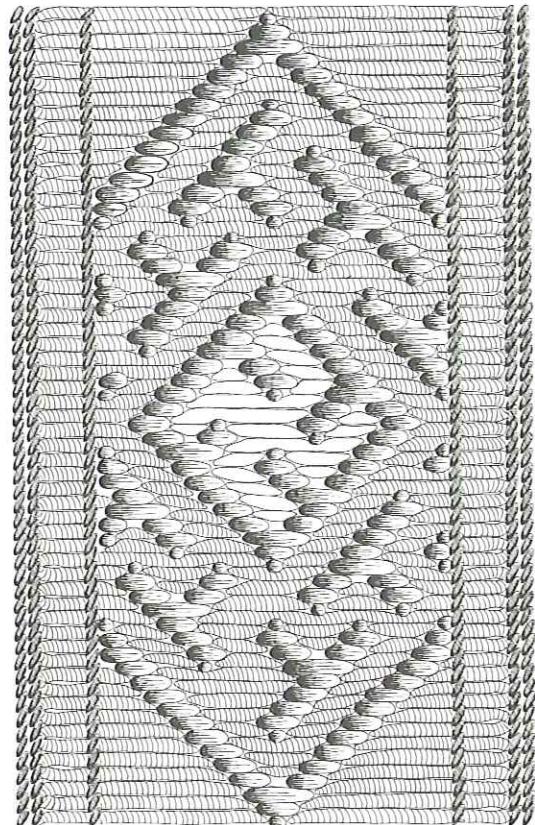

Fig. 6a. Analysetegning af brikvævet bånd fra Hvilehøj-graven. Båndet har oprindelig bestået af en bundvæving (B), hvorover der var lagt en solvbrokadertråd, og på tværs af trenden har man med en tykkere silketråd indvævet et mønster (A). I midten af mønstret er der i nogen tilfælde tilføjet et lille motiv af guldtråd. Kun de trendtråde, der blev at se over solvtråden, var af silke. Resten var erstattet af et lettere tilgængeligt og billigere materiale, sandsynligvis hor. Det er nu forsvundet (C), derfor er der kun lidt bevaret af båndet, når det ses fra bagsiden.

Analytical drawing of tablet-woven ribbon from the Hvilehøj grave.

Lise Ræder Knudsen

Fig. 6b. Rekonstruktionstegning af det hyppigst forekom-
mende mønster på Hvilehøj-båndet.

Reconstruction drawing of the most common pattern on the Hvilehøj band.

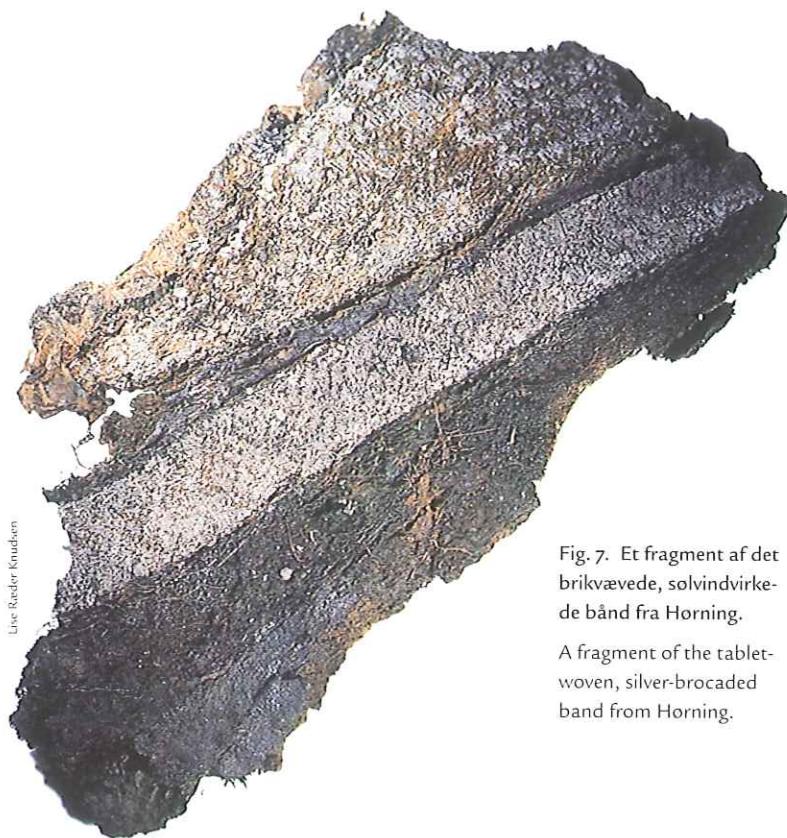

Fig. 7. Et fragment af det brikvævede, solvindvirke bånd fra Hørning.

A fragment of the tablet-woven, silver-brocaded band from Horning.

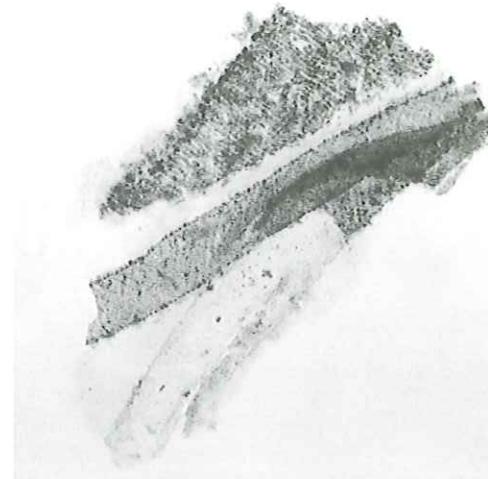

Fig. 8. Røntgenbillede af samme flage. Man ser til højre et trekantet fragment af bånd IV. Det har været et bredt solvindvirket bånd med forholdsvis grove solvtråde. I midten ses et stykke af bånd I. Solvtrådene er meget finere i dette bånd. Til højre og i bunden af bånd I ses rester af endnu et bånd. Det ligger foldet inde i flagen af nedbrudt organisk materiale og ses ikke med det blotte øje.

X-ray of the same fragment.

Birthe Gottlieb

værksteder. Byzantinsk silkes betydning i Vest-europa kan ikke overvurderes. I perioden 800-1200 e.Kr. donerede mange vesteuropæiske herskere byzantinske silkevævninger til deres kirker. For eksempel skænkede den frankiske kejser Karl den Store (764-814) en silkevæving til domkirken i Aachen. Der var således knyttet en stor prestige til at være i besiddelse af byzantinsk silke. Endvidere herskede en forestilling om, at den byzantinske hovedstad Konstantinopel var centrum for de skatte, som selv de rigeste og mest indflydelsesrige mennesker i Vesteuropa ikke kunne anskaffe sig.

I den enestående tekstsamling fra den norske skibssgrav Oseberg, hvis gravkammer er dendrodateret til 834 e.Kr., er registreret en halv snes mønstrede silkestrimler, der alle har tilhørt den samme vævning. Flere farver og figurer kan udskilles på de små silkestrimler. Mønstrene derpå stemmer noje overens med en silke med et ryttermotiv, der nu er at se i Musée Historique des Tissus i Lyon i Frankrig. Det er en byzantinsk silkevæving, der er dateret til 700-årene. De mønstrede silkestrimler fra Hvilehøj har et trappeformet

mønster i solvtråde. Både Oseberg-silkestrimlerne og silken fra Hvilehøj menes at være afretet eller klippet i stykker af et større silkeklaede. Dernæst er strimlerne blevet påsyet et andet stof, sandsynligvis for at spare på den kostbare silke.

Den anden grav fra Randersegnen, Hørning, hvis brikvævede bånd nu er blevet analyseret, indeholdt ligeledes sôlvtråde. Det er en vognfadingsgrav, placeret i en kammergrav i høj, og den blev udgravet af Nationalmuseet i 1960. I forbindelse med en restaurering af Hørning Kirke benyttedes samtidig muligheden for at undersøge jordlagene under kirkens gulv. Her ved stødte man på resterne af en træbygget stavkirke, der menes opført i begyndelsen af 1000-årene. Inden for stavkirkenes område fandt man en nedgravning, som viste sig at stamme fra en tidligere gravhøj, der må være slojfet, da stavkirken blev opført. Nedgravningen var en kammergrav med en vognfading, som menes at være fra omkring år 1000 e.Kr. I graven fandtes flere brikvævede bånd, der var indvævet med sôlvtråde. De ganske tynde solvtråde var helt opløste, men nogle af de udskil-

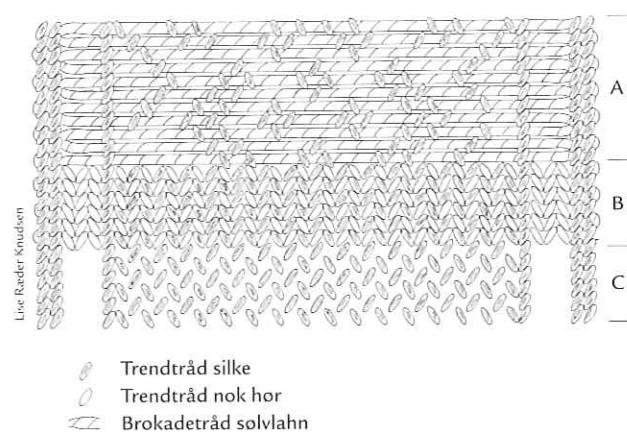

Fig. 9. Analysetegning af brikvævet bånd fra Horning. (Her bånd III, men de andre solvindvirkede bånd er i princippet vævet på samme måde). Bundvænningen (B) har bestået dels af silke, dels af et materiale, som nu er forsvundet, sandsynligvis hørtråd. Over bundvænningen har man lagt solvtråden, og silken er plukket op over solvtråden under vævningen i geometriske mønstre (A). Man har kun erstattet silken med hørtråd de steder, hvor det ikke blev at se i det færdige resultat. Når hørtråden er nedbrudt og forsvundet, er kun halvdelen af trenden tilbage, hvilket ses på bagsiden af båndet (C).

Analytical drawing of tablet-woven ribbon from Horning.

te metalsalte har virket konserverende, således at små stykker tekstil er bevaret. Ud over de brikvævede bånd med solvindlagte tråde antyder gravgaverne, blandt andet et bronzefad, en kniv med sølvomviklet greb og fragmenter af glas og perler, at den gravgavet har haft en høj status i samfunden. Graven er tolket som en kvindegrav ud fra gravgaverne og er omtalt i Nationalmuseets Arbejdsmark 1961. Hidtil har man anset de solvindvirkede bånd fra Horning for at være for dårlige, til at en analyse var mulig. Selv om der i de fleste tilfælde er tale om meget små fragmenter, har det dog ved hjælp af røntgenbilleder alligevel været muligt at finde mange spændende informationer i materialet.

Tekstilfragmenterne ligger ofte oven på flager af andet organisk materiale, og de er meget sprøde og skøre. Der er kun bevaret brokdele af de oprindelige bånd. Ved nogle af fragmenterne er det muligt at se bagsiden, og her ses, at kun en del af trenden er bevaret. Den øvrige del af trenden har sandsynligvis bestået af hør eller nældegarn, som nu er forsvundet (fig. 7 og 8). De mange fragmenter (ca. 85 i alt) blev registreret, og oplysninger om båndenes bredde, typen af kantbort, måden mønstret var dannet på, antallet af brikker anvendt ved vævningen og antallet af solvtråde pr. mm bånd, der blev optalt ved hjælp af røntgenbillederne, blev sat ind i et skema. Herved var det muligt at udskille mindst 5 forskellige bånd, I-V.

Bånd I, II og III er brikvævede sølvbrokadebånd på henholdsvis 0,8, 1,3 og 1,9 cm's bredde. De tre bånd er vævet på nogenlunde samme måde, og solvtråden er meget fin. De tre bånds

mønster er desuden frembragt på samme måde, idet enkelte trendtråde fra skiftevis ulige og lige briknr. er plukket op over brokadetråden i et geometrisk mønster baseret på diagonallinjer (fig. 9). Fra Mammen-graven kendes tilsvarende brikvævede bånd.

Brokadetråden er fin sølvlahn, S-snoet omkring en sjæl, som er en tekstiltråd, sandsynligvis af silke. I midten af et motiv på bånd III er der en X-formet fordybning, hvor et materiale er forsvundet. Tilsvarende steder i mønstret på brokadebånd fra Mammen og Hvilehøj er der guldtråd. På Horning-båndene er der ikke guld (jf. røntgenbilleder fig. 8), man kan derfor forestille sig, at der har været anvendt gulfarvet hør i mangel af guld. Dette er nu forsvundet, men har efterladt fordybningen.

Bånd IV er også et brikvævet brokadebånd, men det adskiller sig væsentligt fra I, II og III. Dette bånd har hele flader af silketråd, som er plukket op over solvbrokadetråden, og på røntgenbillederne er der tydelig forskel på bånd IV og de øvrige, idet solvtråden er dobbelt så tyk. Båndet er ikke bevaret i hele sin bredde, men det har nok været omkring 5 cm bredt. Mønstret er ligesom de andre bånd opbygget med geometriske figurer med diagonale linjer og mæandermotiver.

I fundet er der ganske få rester af et mønstervævet brikbånd: Bånd V, men da det ikke indeholder solvtråde, har der ikke været metalsalte til at bevare det. Derfor er der kun bevaret nogle få stumper på størrelse med en 25-øre. Materiet er formentlig silke, da det stort set ikke er spundet. Mønstret har sandsynligvis været en dobbeltvævning i to farver med

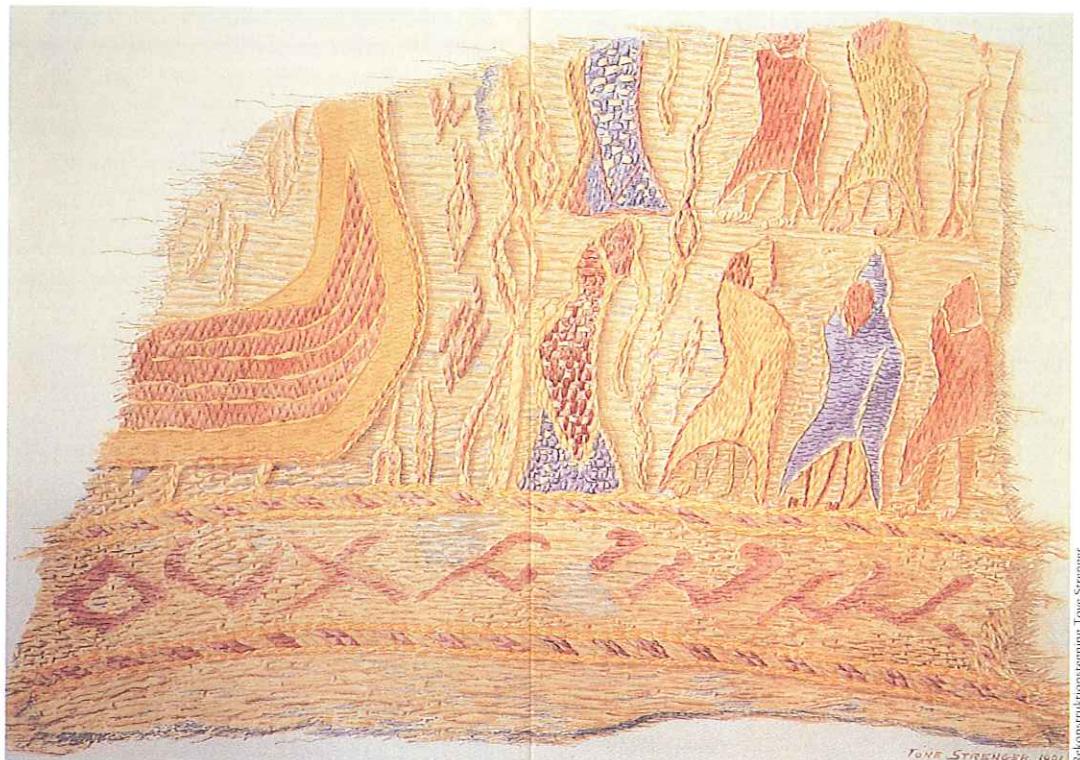

Fig. 10. Billedvænning fra Nedre Haugen, Rolvsøy, Østfold i Norge. Skibet er tolket som et gravskib, idet det står på land, og tæt ved skibet står den sorgende flok. Billedvænningens oprindelige højde menes at have været ca. 20 cm, bredden er ukendt, det bevarede fragment mäter 16 × 12 cm. På Rolvsøy er fundet tre gravhøje med skibe, hvoraf

Tuneskibet er det eneste, der er bevaret. Da man i 1864 udgravede højen, der ligger ved siden af højen med Tuneskibet, dukkede kostbare tekstiler ligeledes op. Måske viser billedvænningen selve gravlægningen af Tuneskibet.

Tapestry from Nedre Haugen, Rolvsøy, Østfold in Norway.

enten geometriske figurer eller dyrefigurer. Hørning-bånd V er det eneste mønsterbrikvævede silkebånd, der kendes fra vikingetiden i Danmark. Fund af mønstervævninger i jernalder og vikingetid koncentrerer sig om det angelsaksiske England, Norden og de baltiske lande. Derfor er det meget muligt, at det mønstervævede brikbånd af silke er af hjemlig produktion fremstillet af importerede materialer.

I det ovenstående fremlægges resultaterne af de nye tekstilanalyser fra to danske gravfund, Hvilehøj og Hørning fra 900-årene. En sammenligning imellem båndene viser, at Hørning-båndene er lavet på samme måde, som vi kender det fra andre fund. Derimod er Hvilehøj-båndet en teknisk variation af vævemетодen, hvor man kun har brugt omkring en tredjedel silketråd til et bånd af samme længde. Udseendet har været omtrent det samme: Et solvbånd med kanter af farvet silke og farvede mønstre, men det har været mere arbejds-

krævende at fremstille Hvilehøj-båndet. En øvet væver kan fremstille ca. 5 mm i timen af et bånd vævet med Hørning/Mammen-metoden, medens man må regne med 1-2 mm i timen for et bånd vævet som Hvilehøj-båndet.

Brikvævede bånd med guld- og solvtråde er fundet i flere andregrave fra vikingetid i Danmark. Et eksempel er fra Fårup i det gamle Viborg Amt, hvor der blev fundet et bånd med guld- og solvtråde, der var påsyet et uldent tekstilfragment. Båndet er mønstret i romber og mæanderborter, hvilket er karakteristisk for vikingetidens brikvævede bånd med metaltråde. På bagsiden er små fjer. Stoffet er meget opløst og ubestemmeligt i dag. Graven er senere bestemt til at indeholde en vognfading, og ud over de kostbare tekstiler blev der fundet en kniv med solvomviklet greb og rester af et skrin. Dateringen er 900-årene, og den er tolket som en kvindegrav ud fra genstandene.

På gravpladsen ved vikingeborgen Fyrkat i

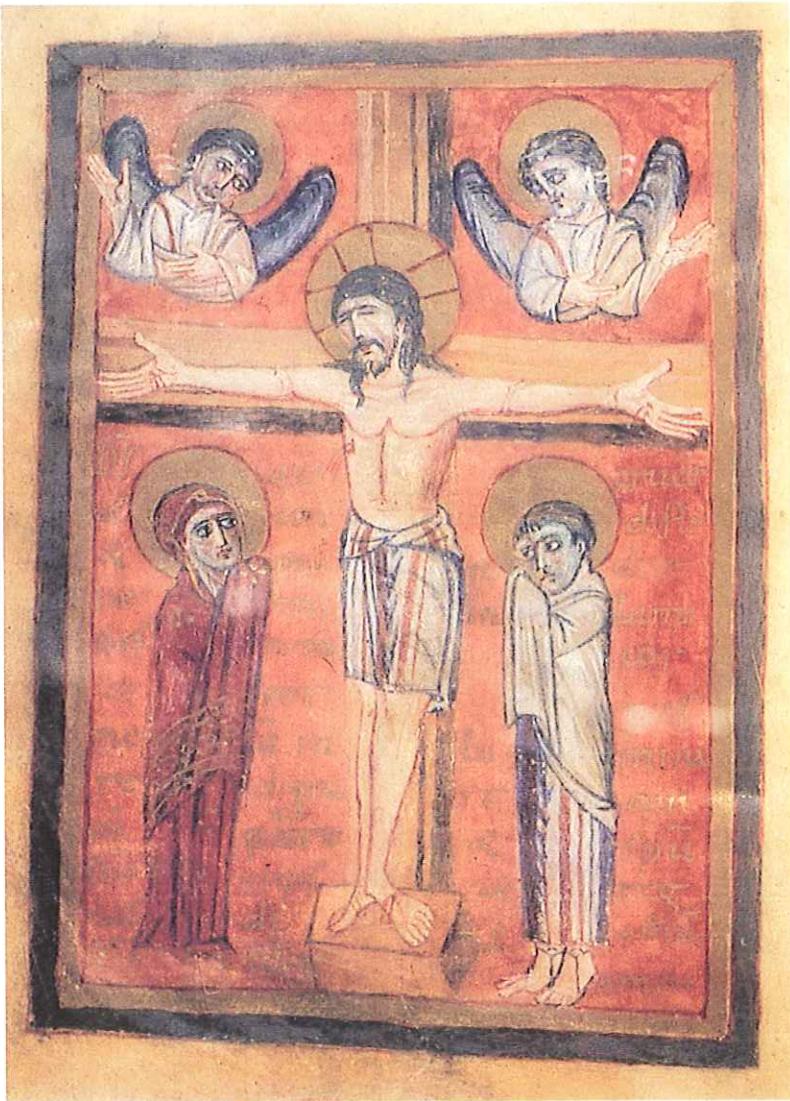

Fig. 11. Otto III's Bonnebog. Bayerische Staatsbibliothek, München (Clm 30111, fol. 20v). Korsfæstelsen. Kvinden til højre for Kristus er iført en mørkerød hovedklædning, kantet med gyldne bånd og med guldbroderier.

Otto III's Prayer Book,
Bayerische Staatsbibliothek, Munich. The
Crucifixion.

Randers Amt er der i tre grave registreret guld- og solvtråde. I den mest veludstyrede grav, en vognfading, grav nr. 4, blev registreret løse guldtråde, S-spundet om en nu forsvundet sjæl. Desuden sölvtråd og blå og røde tekstilfragmenter. Denne grav er i øvrigt veludstyret med blandt andet en kniv med sølvomviklet greb, dele fra skrin og smykker, der vidner om kontakter til slaviske og gotlandske egne. Bemærkelsesværdig er en pung med bensplinter, ugleglyp og bulmeurt. Graven er tolket som værende en kvindegrev fra 900-årene. Især pungen med det særegne indhold har været genstand for opmærksomhed. Måske har Fyrkat-kvinden været en spåkvinde, en sejd. Spåkvinder eller troldkvinder spillede en stor rolle i de nordiske samfund før kristendommens indførelse, og disse kvinder havde en høj status.

Hvordan har kvinderne været klædt? Her tænkes især på de grave med vognfadinger, hvor der er fundet guld- og solvtråde, silketekstiler og farvede tekstiler. Det er ikke muligt at rekonstruere en hel dragt, da tekstilmaterialet er for fragmentarisk, men nye analyser af tekstilmaterialet sammenholdt med samtidigt nordisk og europæisk billedmateriale antyder, hvorledes kvinder med høj status gik klædt i 900-årene.

I den norske kammergrav Nedre Haugen fra Rolvsøy i Østfold blev blandt rige tekstilfund udgravet en billedvævning, som menes fremstillet o. 900 e.Kr. Billedvævningen forestiller et skib og to rækker af stående mennesker, heraf er de fem mænd og de to kvinder. Menneskene står vendt mod skibet, først to ranke kvinder iført lange kjoler eller tunikaer med slæb og kapper eller slør. Den øverste kvinde bærer en blå kappe med gult mønster, muligvis kan det tolkes som guldtrådmønstre. I samme grav blev netop fundet guldtråde. Under kappen bærer kvinden en kjole med slæb, der er blå med gult mønster bag, foran er kjolen rød. Den nederste kvinde bærer en rød kappe, derunder en blå kjole med slæb i samme farve, alt sammen med gult mønster (fig. 10).

I Otto III's bonnebog, et manuskript (Mainz, slutningen af 900-årene), ses på en illuminationsen en kvinde iført en rød hovedklædning eller et slør, der er kantet med gyldne bånd. På sløret er der desuden et mønster, formentlig en slags guldtrådsbroderi. Derunder bærer kvinden en lang rød tunika (fig. 11). Ottonerne, også kendt som det saksiske kongehus, herskede i de østfrankiske, senere sydtyske områder fra 919-1024. Igennem denne periode var kunst, religion og politik tæt forbundet. Stilistisk er der en bemærkelsesværdig kontinuitet med karolingisk kunst samt indflydelse fra Italien, det angelsaksiske England og, som det mest betydningsfulde, fra byzantinsk kunst. Ægteskabet mellem Otto II (959-983) og den byzantinske prinsesse, Theophanu, som senere blev regent for sin søn, Otto III (983-1002), spillede en betydningsfuld rolle for byzantinsk indflydelse i Vesteuropa i slutningen af 900-årene.

Sydfra nædede disse dragtindflydelser til

Danmark, og især fra Viborg og Randers Amter i Jylland er der registreret gravfund i 900-årene, der indeholder tekstiler, som viser påvirkning fra det ottoniske kristne område. Ved de nye tekstilanalyser af to gravfund fra området, Hvilehøj og Hørning, fremgår, at man selv kunne have fremstillet de brikvævede bånd med kostbare tråde. Det er gjort på en meget dygtig måde, idet man har sparet på de dyrebare silketråde, men selve fremstillingen kræver en højt udviklet teknisk kunnen. Nye udgravnninger ved Randers i efteråret 1998 antyder, at brikvævede bånd med guld- og sølvtrådmønster er mere udbredt end hidtil antaget, og gravskikken med at begrave kvinder i vognfæddinger ser ud til at medføre en dragt, der indeholdt kostbare tekstiler. Er det aristokratiske gravlæggelser, der kendtegner et magtcenter i Viborg- og Randers-området i 900-årene? Derpå kan der ikke svares entydigt, men i hvert fald antyder gravfundene med de kostbare tekstiler forbindelser med det kristne europæiske kontinent. Hele det østjyske område mellem Århus, Randers og Viborg er ligeledes meget rigt på runesten. Nogle forskere mener, at skikken med at rejse runesten over og af stormandsslægter især er foregået i 900-årene. Problematikken med dateringen af runesten er senest rejst i Marie Stoklunds artikel i Nationalmuseets Arbejdsmark 1997. Det er dog nærliggende at antyde en sammenhæng mellem de rigt udstyrede gravfund med kostbare tekstiler og sammenklumpningen af runesten fra samme område.

Undersøgelser af tekstilerne i Hvilehøj- og Hørning-gravene viser, at fint forarbejdede tekstiler med guld- og sølvtråde, mønstret silke og farvede klæder forekommer i danskegrave fra vikingetiden, og at det måske er langt mere udbredt, end vi hidtil har forestillet os. Røntgenbilleder og nye analyser af de to kvindegrave fra Hvilehøj og Hørning viser, at der kan hentes mange nye oplysninger i det sparsomt bevarede tekstilmateriale. For eksempel er det dokumenteret, at brikvævningerne med guld- og sølvtråde har været fremstillet på forskellige måder. I Hvilehøj har man haft kendskab til fremstilling af brikvævede bånd, hvor man har brugt meget mindre af den kostbare

indførte silketråd til fremstilling af bånd af samme udseende som eksempler fra Hørning og Mammen. I Hvilehøj er registreret strimler af mønstret silke med sølvtrådmønster. Desuden er der konstateret et monstervævet brikvævet bånd udelukkende fremstillet af silke i Hørning. Såvel båndet fra Hvilehøj som båndene fra Hørning er fremstillet af importerede materialer, og metoderne til at strække materialelet virker opfindsomme og uensartede. Hvis båndene var fremstillet på værksteder i udlandet, ville det være naturligt, at de var mere ensartede. Derfor er der grund til at formode, at båndene er vævet herhjemme af importerede materialer og anvendt som et statussymbol for velhavende kvinder. Således er der ud over den skriftlige kilde om »Kong Haralds dåb« fra år 826 arkæologiske beviser på, at symboliske elementer i dragten blev båret af danskere i vikingetiden.

LITTERATUR

- Engelhardt, C.: »Jernalderens Gravskikke i Jylland.« *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie*, 1881.
- Olrik, H.: Ermoldus Nigellus' Digt om Kong Haralds Daab, i metrisk Oversættelse. Karl Schönb ergs Forlag, 1886. Krogh, K.J. og O. Voss: »Fra hedenskab til kristendom i Hørning: en vikingetids kammergrav og en trækirke fra 1000-tallet under Hørning Kirke«. *Nationalmuseets Arbejdsmark* 1961.
- Munksgaard, E.: *Oldtidsdragter*, Nationalmuseets Forlag, 1974. Magnusson, M. and H. Pálsson: *Laxdæla Saga*, London (I N.M. Petersens danske oversættelse af Laksdæla Saga (genoptrykt i 1976), lyder oversættelsen: »at han ikke ville bære andre klæder end af skarlagen og pels«. Pels er en misforståelse af ordet »päll«, hvilket stud.mag. Annelies Hayes, Viborg, venligst har gjort opmærksom på). Roesdahl, E.: *Fyrkat. En jysk vikingeborg*. Bind II. Oldsagerne og gravpladsen. *Nordiske Fortidsminder, serie B*, nr. 4, 1977. Hald, M.: *Ancient Danish Textiles (=Publications of the National Museum, Archaeological-Historical Series 21*, 1980). Iversen, M. (ed): Mammen. Grav, kunst og samfund i vikingetid. *Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXVIII*, 1991. Bender Jørgensen, L.: »I Knud den Stores klæ'r.« *Nationalmuseets Arbejdsmark* 1992. Stoklund, M.: »Runestenen i Bjerring Kirke«. *Nationalmuseets Arbejdsmark* 1997.

Viking Age textiles

New discoveries from two Danish grave finds

In the year 826 the Danish King Harald Klak and his wife were baptized at the court of the French King Louis the Pious (814-840) in Mainz. The event was described by the contemporary monk Ermoldus Nigellus in the poem *The Baptism of King Harald*. This includes a description of the clothing the Danish King and his wife were presented with after the christening. Harald's costume consisted of a purple tunic trimmed with gold and gems, a belt and a gold-brocaded silk cape. Harald's wife was also given a gold-brocade silk costume; she also wore a gold-wrought veil, belt and bracelet. The costly clothing was inspired by Byzantium.

Hitherto it was thought that such fine costumes with gold and silver threads, silk clothes and blue and red materials were quite unique in the Danish Viking Age. New analyses of very small textile fragments have revealed, however, that costly textiles were far more common in the tenth century than previously thought. Gold and silver threads have regularly been found in carriage graves – a burial custom which was reserved especially for women. Worth singling out are the Hvilehøj and Hørning graves in Randers County. A new find from Enghøj near Randers also contains metal threads.

The Hvilehøj and Hørning graves differ from the other known women's graves in having a large number of textiles showing Continental influence. The tablet-woven ribbons from Hvilehøj and Hørning have now been analysed thanks to a donation from HM Queen Margrethe II's Archaeological Foundation. Hvilehøj was excavated in 1880 (Figs. 1 and 2).

The tablet-woven ribbon from Hvilehøj is woven in silk, gold and silver threads and a thread of a material that has now decomposed, but was probably a thread of flax or nettle material. The ribbon is tablet-woven (Fig. 3), was 1.7 cms wide and woven using

tablets with four threads in each – that is, a total of 148 warp threads. There was silk in six tablets. It is thought that the edge of the ribbon was blue, and the pattern red on a silver background, and that there was a little gold, which emphasizes the details of the pattern. The material in the ribbon has not been analysed, but in the microscope one sees shiny warp threads that are slightly twisted. Only silk has fibres so long that it will hold as a warp in a tablet weave when it is not tightly twisted (Figs. 4 and 5).

The silver and gold threads are both tinsel threads – that is very thin strips of silver or gold foil wound around a core of thread, usually of silk. The pattern on the ribbon consists of rhomboids with a meander motif and in some cases a gold motif in the middle (Figs. 6a and 6b). The ribbon from Hvilehøj is made in a way not known hitherto from other finds. The maker has saved silk (using only about one third of the silk used in a similar ribbon made in the same way as the ribbons from Horning) and probably substituted flax where it was not visible. In Magnus Petersen's drawing from 1881 (Fig. 1), we can see the tablet-woven ribbon in the middle of the uppermost fragment. On both sides of the ribbon there is a patterned strip which the latest analyses have registered as silk. Patterned silk is known from Denmark's Viking Age, but only from Mammen and Hvilehøj.

The Hørning grave in Randers County also contained silk and silver threads. As in Hvilehøj the deceased had been laid in a carriage body, and on the basis of the grave goods was determined to have been a woman. The National Museum conducted the excavation in 1960. In the grave were found, among many other things, remains of tablet-woven silk ribbon with silver threads (Fig. 7). A total of about 85 fragments was registered, and X-ray images (Fig. 8) revealed information about the method used to weave the ribbons. It was thus

possible to tabulate the fragments, and at least five different ribbons, I-V, were isolated. Ribbons I, II and III are tablet-woven silver brocade ribbons (Fig. 9), with widths of 0.8, 1.3 and 1.9 cms respectively. They are woven almost in the same way, and a very fine silver thread was used. We know of similar ribbons from Mammen. In the middle of Ribbon III there is an X-shaped depression where some material has disappeared. On the same places in the pattern of the brocade ribbons from Mammen and Hvilehøj there is a gold thread. At Hørning there is no gold, but it is conceivable that yellow-dyed flax was used in the absence of gold. The flax has disappeared and has left the depression. Ribbon IV differs radically from I, II and III. It has whole surfaces of silk thread which have been picked up above the silver brocade thread. On the X-ray image one can also see that the silver thread used for Ribbon IV is twice as thick as in the other three ribbons. The ribbon is not preserved in its full width, but it must have been about 5 cms wide. Finally, at Hørning a pattern-woven tablet ribbon, Ribbon V, has been isolated. This is the only patterned tablet-woven silk ribbon known from Viking Age Denmark.

In the above we have presented some results of the new textile analyses from two Danish grave finds of the tenth century, Hvilehøj and Hørning; but it is not possible to reconstruct a costume on the basis of the small textile fragments found there. A comparison with contemporary Norse and European pictorial material might suggest how women of high status were dressed in the tenth century. The tapestry from Nedre Haugen, Rolvsøy in Østfold, Norway, shows a ship and two rows of people, where the two foremost figures are women. They are wearing long dresses or tunics with trains, and capes or veils. In addition, there is a yellow pattern in the capes and dresses which could be interpreted as gold brocade patterning (Fig. 10).

In an illuminated manuscript, Otto III's Prayer Book, made in Mainz at the end of the tenth century, there is a picture of a woman wearing a red head covering or veil which is edged with golden ribbons (Fig. 11). On the veil there is also a pattern which can be interpreted as gold thread embroidery. Beneath this the woman wears a red tunic.

These costume influences came to Denmark from the south. And in Viborg and Randers counties in Jutland in particular, grave finds have been recorded from the tenth century containing textiles that were influenced by the Ottonian Christian area. The new analyses of textiles from the Hvilehøj and Hørning graves show that in Denmark people could probably make their own tablet-woven ribbons with costly threads. New excavations near Randers in 1998 suggest that tablet-woven ribbons with gold and silver thread patterns were more widespread than previously supposed. Were these aristocratic burials, and do they suggest a power centre in the Viborg and Randers area in the tenth century? We can give no certain answer to this question. Yet the analyses show that finely wrought textiles with gold and silver threads, patterned silk and dyed cloths can be found in Danish graves from the Viking Age - both the ribbon from Hvilehøj and the ribbons from Hørning were made with various inventive weaving techniques used to eke out the expensive material as much as possible. The methods of husbanding the material seem inventive and varied. If the ribbons were imported and woven in workshops abroad for Denmark, it would be natural for them to be more uniform. So there are grounds to suppose that the ribbons were made in Denmark and used as status symbols for prosperous women. Thus, besides the written source about King Harald's Baptism from the year 826, there is also archaeological evidence that costly clothing was worn by Danes in the Viking Age.